

Η τοξικομανία στην εποχή του Άλλου που δεν υπάρχει

Η τοξικομανία δεν αποτελεί μια κλινική κατηγορία σαφώς προσδιορισμένη. Ούτε είναι μια κλινική δομή. Την τοξικομανία μπορούμε να την συναντήσουμε τόσο στην νεύρωση όσο και στην ψύχωση. Δηλαδή το αντικείμενο ναρκωτικό μπορεί να εγγράφει σε διαφορετικές κλινικές δομές και η ψυχανάλυση θέτει πάντα το ζήτημα του ναρκωτικού στη σχέση του με το υποκείμενο.

Αν λοιπόν η τοξικομανία δεν συγκροτεί μια συνεκτική οντότητα, τότε πρόκειται για ένα σύμπτωμα; Όχι, αν ορίσουμε το σύμπτωμα με την φροϋδική έννοια του όρου. Το σύμπτωμα στον Φρόυντ διαφέρει στον ορισμό του από το τυπικό ιατρικό σύμπτωμα. Για την ιατρική το σύμπτωμα είναι το αντικειμενικό σημάδι μιας δυσλειτουργίας, μιας διαταραχής που πλήττει τον οργανισμό. Για τον Φρόυντ το σύμπτωμα είναι ένα μόρφωμα του ασυνειδήτου, ενέχει ένα νόημα που αφορά την ψυχική ζωή του υποκειμένου. Κατά τον Φρόυντ, το σύμπτωμα μπορεί να ερμηνευτεί όπως ένα όνειρο και σε σχέση με την επιθυμία, ενώ περικλείει μια αλήθεια που αφορά το υποκείμενο.

Ο Λακάν ακολουθεί πιστά αυτό τον ορισμό του συμπτώματος στην αρχή της διδασκαλίας του. Το σύμπτωμα είναι κάτι που δεν έχει αρθρωθεί, που έχει απωθηθεί και αποτελεί ένα κρυπτογραφημένο μήνυμα. Το σύμπτωμα αναφέρεται στον Άλλο και αποζητά μια ερμηνεία.

Την δεκαετία του πενήντα κυριαρχεί στην διδασκαλία του Λακάν το συμβολικό και η πρωτοκαθεδρία του σημαίνοντος. Είναι η περίοδος του Άλλου του Άλλου, της μεταγλώσσας, του σημείου διαρραφής, της μεταφοράς και της μετωνυμίας, της άρθρωσης ανάμεσα στο σημαίνον και το σημαινόμενο. Είναι η περίοδος του γραφήματος της επιθυμίας και της πατρικής μεταφοράς, η περίοδος της λακανικής αισιοδοξίας όπου το σύμπτωμα ερμηνεύεται και εκπίπτει ενώ το συμβολικό καθορίζει το υποκείμενο.

Την δεκαετία του πενήντα ο Λακάν ορίζει το σύμπτωμα ως «το σημαίνον ενός απωθημένου σημαίνοντος από την συνείδηση του υποκειμένου»¹. Δηλαδή το

---

¹ Jacques Lacan, « Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse » (1953), *Écrits*, 1966, Paris : Seuil, p.280

ζήτημα της απόλαυσης δεν τίθεται καν και αυτό που μετρά είναι η αποκρυπτογράφηση του συμπτώματος.

Ωστόσο αυτή η θεώρηση του Λακάν σταδιακά υποχωρεί. Το σύμπτωμα μέσα από την ανάλυση ενώ έχει ερμηνευτεί, εμμένει. Έτσι πέρα από τη συμβολική διάσταση του συμπτώματος, ο Λακάν αναγνωρίζει το σύμπτωμα ως πραγματικό. Πρόκειται για τις δύο όψεις του συμπτώματος.

Το σύμπτωμα είναι ένας Ιανός, έχει δύο όψεις, την όψη της αλήθειας και του νοήματος και την όψη του πραγματικού και της απόλαυσης. Συνεπώς δεν αποτελεί πλέον μόνο κρυπτογραφημένο μήνυμα αλλά έχει έναν σκληρό πυρήνα μη νοήματος που δεν επιδέχεται ερμηνεία. Το σύμπτωμα ενέχει ταυτόχρονα και απόλαυση.

Είναι σημαντικό να αναφέρω ότι στον Φρόυντ οι δύο όψεις του συμπτώματος είναι η Sinn και η Bedeutung. Ο Φρόυντ αρχικά αναλύοντας το υστερικό σύμπτωμα θεώρησε ότι η ουσία του συμπτώματος είναι το νόημα, όμως με το ιδεοψυχαναγκαστικό σύμπτωμα αντιλήφθηκε ότι η μήτρα του συμπτώματος είναι η επανάληψη και ότι είναι μάλλον της τάξης του πραγματικού. Έτσι είτε τονίζουμε ότι το σύμπτωμα ανήκει στο συμβολικό και ισοδυναμεί με ένα μήνυμα, είτε τονίζουμε ότι ανήκει στο πραγματικό και επανέρχεται πάντα στην ίδια θέση.

Το σύμπτωμα δεν έχει τίποτα το καινούριο, δεν είναι μια εφεύρεση, μια επινόηση αλλά μάλλον μια επιστροφή. Υπάρχει κάτι το παλιό στο φροϋδικό σύμπτωμα αφού είναι ένα αποτέλεσμα επανάληψης. Το σύμπτωμα σχετίζεται με ένα συμβάν που επαναλαμβάνεται. Ο Λακάν με αυτή την έννοια είπε ότι το σύμπτωμα είναι *και τα λοιπά*, η επιστροφή του ίδιου συμβάντος.

Παίρνοντας ως άξονα την τελευταία περίοδο της διδασκαλίας του Λακάν τονίζεται περισσότερο η πλευρά της απόλαυσης του συμπτώματος παρά εκείνη του μηνύματος. Έτσι υπογραμμίζει ο Ζακ-Αλέν Μιλέρ: «Καταρχήν, τα συμπτώματα είναι συμπτώματα της μη-διάφυλης σχέσης. Αυτό σημαίνει χωρίς αμφιβολία ότι αρθρώνονται σε σημαίνοντα, αλλά αυτό είναι δευτερεύον, είναι η φλυαρία τους. Τα συμπτώματα δεν είναι ουσιαστικά μηνύματα. Είναι πρώτα απ' όλα σινιάλα [signes] της μη-διάφυλης σχέσης, ενδεχομένως

σημεία [signes] στίξης.»² Έτσι κατά τον Μιλέρ, το σύμπτωμα δεν βρήκε τη σωστή του θέση, παρά μόνο στο τελευταίο μέρος της διδασκαλίας του Λακάν³.

Αυτή η άποψη συνάδει νομίζω με έναν ορισμό του συμπτώματος που ανακοινώνει ο Λακάν ήδη από το 1968: «Ότι απορρίπτεται από το συμβολικό επανεμφανίζεται στο πραγματικό. Αυτό είναι το κλειδί αυτού που ονομάζουμε το σύμπτωμα»⁴. Ο Ζακ-Αλέν Μιλέρ εκτιμά ότι στην πρώτη περίοδο της διδασκαλίας του Λακάν το νευρωτικό σύμπτωμα είναι ένα αποτέλεσμα του συμβολικού στο φαντασιακό ενώ στο ψυχωτικό σύμπτωμα υπάρχει πέρασμα στο πραγματικό. Αυτό που συμβαίνει στην τελευταία περίοδο της διδασκαλίας του είναι ότι κάθε σύμπτωμα και όχι μόνο το ψυχωτικό είναι ένα αποτέλεσμα του συμβολικού στο πραγματικό.

Αν λοιπόν η τοξικομανία δεν αποτελεί σύμπτωμα με την φροϋδική έννοια του όρου, συνιστά παρόλα αυτά ένα σύγχρονο σύμπτωμα; Αν ορίσουμε το σύμπτωμα, όχι μόνο ως μια σημαίνουσα άρθρωση, αλλά ως κάτι πραγματικό που ενέχει μια απόλαυση, τότε η τοξικομανία μπαίνει στην κατηγορία του συμπτώματος⁵.

Η τοξικομανία είναι ένας τρόπος απόλαυσης χωρίς τον Άλλο. Είναι μάλιστα ένας τρόπος απόλαυσης ακριβώς για να κάνει την οικονομία του Άλλου. «Επομένως, μας λέει ο Μιλέρ, το ναρκωτικό εμφανίζεται σαν ένα αντικείμενο που αφορά περισσότερο το υποκείμενο της απόλαυσης παρά το υποκείμενο της ομιλίας, εφόσον του επιτρέπει να απολαύσει χωρίς να περάσει από τον Άλλο»⁶.

Με άλλα λόγια η τοξικομανιακή απόλαυση είναι το έμβλημα του σύγχρονου αυτισμού της απόλαυσης. Πρόκειται για μια απόλαυση που δεν οργανώνεται από το Ιδανικό, αλλά από το αντικείμενο υπεραπόλαυσης. Με αυτή την έννοια πρόκειται για ένα σύγχρονο σύμπτωμα. Το ναρκωτικό γίνεται ο σύντροφος

---

² Jacques-Alain Miller, « Une fantaisie », *Mental* 15, p.25

³ Jacques-Alain Miller, *Le partenaire-symptôme*, cours 1997-1998, cours du 17/12/1997, inédit

⁴ Jacques Lacan, séminaire XV, 1967-1968, *L'acte psychanalytique*, séance du 19/6/1968, inédit

⁵ Jacques-Alain Miller, *L'Autre qui n'existe pas et ses comités d'éthique*, séminaire 1996-1997, séance du 3/4/1997, séminaire effectué avec Eric Laurent, inédit

⁶ Jacques-Alain Miller, «Κλείσιμο της ημερίδας», *Λακανική κλινική της τοξικομανίας*, 2012, Εκκρεμές, σελ. 97

του υποκειμένου και του επιτρέπει να αγνοεί τον Άλλο και πιο συγκεκριμένα το σώμα του Άλλου ως έμφυλο. Το ναρκωτικό δίνει πρόσβαση στο υποκείμενο σε μια απόλαυση που δεν περνάει από τον Άλλο, σε μια απόλαυση που είναι αυτιστική.

Η τοξικομανία κάνει λοιπόν την οικονομία του σεξουαλικού παρτενέρ και αφιερώνεται στον μη-σεξουαλικό παρτενέρ του αντικείμενου υπεραπόλαυσης. Καταδεικνύει με αυτό τον τρόπο την μοναξιά του καθενός με τον αντικείμενο υπεραπόλαυσης του. «Η τοξικομανία θυσιάζει το φαντασιακό, στο πραγματικό της υπεραπόλαυσης. Γι' αυτό, μπορούμε να πούμε ότι είναι της εποχής όπου το αντικείμενο μικρό α κυριαρχεί του Ιδανικού. Είναι της εποχής όπου το Ιδανικό αξίζει λιγότερο από το αντικείμενο μικρό α»⁷, διευκρινίζει ο Μιλέρ.

Η τοξικομανία είναι ένας τρόπος να απελευθερωθεί το υποκείμενο από το φράγμα του φαλλού, να έρθει σε ρήξη μαζί του, να απελευθερωθεί από φαλλικό σημαίνον για να αποκτήσει πρόσβαση σε μια απόλαυση δίχως όρια. Πρόκειται για μια ρήξη με το σημαίνον που δίνει την ίδια στιγμή πρόσβαση σε μια απόλαυση του σώματος δίχως όρια.

Για να κατανοήσουμε λοιπόν την τοξικομανία θα πρέπει να ανατρέξουμε στην έννοια της απόλαυσης και μάλιστα της απόλαυσης που δεν είναι φαλλική. Ο Λακάν αναφέρεται στο ναρκωτικό το 1975. Ξεκινά από τον ευνουχισμό και την απόλαυση. Μας λέει ότι ο ευνουχισμός είναι μια απόλαυση διότι μας απαλλάσσει από το άγχος. Αναφέρεται στην περίπτωση του μικρού Χανς και μας υπενθυμίζει ότι το άγχος αναδύεται την στιγμή που το υποκείμενο αντιλαμβάνεται ότι είναι παντρεμένο με τον φαλλό του. Αν μας διδάσκει κάτι η περίπτωση του μικρού Χανς, αυτό είναι, κατά τον Λακάν, η σχέση του άγχους με την ανακάλυψη του πουλιού. Προτάσσει τότε, ότι οτιδήποτε μας επιτρέπει να ξεφύγουμε από το γάμο με το φαλλό είναι καλοδεχούμενο, «εξ' ου και η επιτυχία του ναρκωτικού για παράδειγμα», μας λέει. «Δεν υπάρχει κανένας άλλος ορισμός του ναρκωτικού, παρά αυτός: είναι αυτό που επιτρέπει να διαλυθεί ο γάμος με το πουλάκι»⁸.

---

⁷ Jacques-Alain Miller, *L'Autre qui n'existe pas et ses comités d'éthique*, op.cit., séance du 26/3/1997

⁸ Jacques Lacan, Journées d'études des cartels de l'EFPP, 13/4/1975, inédit

Το ναρκωτικό δεν είναι επομένως ένα μόρφωμα συμβιβασμού, αλλά ένα μόρφωμα ρήξης. «Το ναρκωτικό μας εισάγει σε ένα είδος ρήξης με την φαλλική απόλαυση»⁹, μας διευκρινίζει ο Ερίκ Λοράν. Όμως πρόκειται για μια ρήξη με τη φαλλική απόλαυση που τοποθετείται εκτός ψύχωσης. Η χρήση της ουσίας παράγει αυτή την ρήξη με την φαλλική απόλαυση χωρίς ωστόσο να υφίσταται απαραίτητα διάκλειση του Ονόματος-του-Πατρός. Όπως είπα στην αρχή, την χρήση της ουσίας την συναντάμε τόσο στην νεύρωση, όσο και στην ψύχωση.

Από τον ορισμό του Λακάν για το ναρκωτικό – το ναρκωτικό είναι αυτό που επιτρέπει να διαλυθεί ο γάμος με το πουλάκι –ο Ερίκ Λοράν συνάγει τρεις συνέπειες. Πρώτον, ρήξη με τα Ονόματα-του-Πατρός εκτός ψύχωσης. Δεύτερον, ρήξη με την φαντασίωση. Η τοξικομανία είναι μια χρήση της απόλαυσης εκτός φαντασίωσης. Όντως η ρήξη με το πουλάκι προϋποθέτει μια απόλαυση εκτός φαντασίωσης. Η τοξικομανία δεν ακολουθεί λοιπόν τα μονοπάτια της φαντασίωσης. Είναι μάλλον ένα βραχυκύκλωμα. Η τρίτη συνέπεια του ορισμού του Λακάν για το ναρκωτικό, αφορά την μία απόλαυση. Πρόκειται για μια απόλαυση ενιαία, που δεν είναι σεξουαλική, εφόσον η σεξουαλική απόλαυση δεν είναι μία.

Στην αρχή της διδασκαλίας του Λακάν, συναντούμε την μη-φαλλική απόλαυση στην ψύχωση. Είναι η διάκλειση του Ονόματος-του-Πατρός στον τόπο του Άλλου που ανοίγει δυο τρύπες στην δομή του υποκειμένου. Μια στο συμβολικό, το Π_0 και μια στο φαντασιακό, το Φ_0 . Η αποτυχία της πατρικής μεταφοράς έχει ως συνέπεια την αδυναμία παραγωγής της φαλλικής σημασίας. Η φαλλική σημασία ως αποτέλεσμα της πατρικής μεταφοράς σημειοποιεί την απόλαυση, την οριοθετεί και την περιορίζει. Στην εποχή του Άλλου του Άλλου και του προκαταρκτικού ερωτήματος, αυτός που απολαμβάνει εκτός φαλλού, εκτός φαλλικής σημασίας είναι ο ψυχωτικός, ενώ το Όνομα-του-Πατρός επέχει θέση εγγύησης, είναι τα σημαίνον του Άλλου ως τόπος του νόμου. Αλλά, λίγο αργότερα ο Λακάν θα πει ότι ο Άλλος δεν υπάρχει. Η μπάρα διαγραφής στον Άλλο θα έχει συνέπειες στην μετέπειτα

---

⁹ Ερίκ Λοράν, «Τρεις παρατηρήσεις για την τοξικομανία», *Λακανική κλινική της τοξικομανίας*, *op.cit.*, σελ. 82

θεωρητική του προσέγγιση, καταρχήν στην γυναικεία σεξουαλικότητα και κατόπιν στο καθεστώς της απόλαυσης ως τέτοιο.

Την δεκαετία του εβδομήντα, θα τον απασχολήσει το ζήτημα της απόλαυσης που δεν καθυποτάσσεται εξολοκλήρου στον φαλλό, σε σχέση με την γυναικεία θέση. Θα πει τότε ότι η γυναίκα δεν είναι όλη, δεν είναι όλη στην φαλλική λειτουργία. Οι γυναίκες έχουν σχέση και με μια άλλη απόλαυση που δεν είναι συμπληρωματική αλλά πρόσθετη και η οποία τοποθετείται πέραν του φαλλού.

Ο Μιλέρ εκτιμά ότι αυτό που είδε ο Λακάν μέσω της γυναικείας σεξουαλικότητας, το γενικοποίησε κάνοντάς το, το καθεστώς της απόλαυσης ως τέτοιας. Ως εκ τούτου υποστηρίζει ότι η απόλαυση ως τέτοια είναι η μη οιδιπόδεια απόλαυση, είναι η απόλαυση που συρρικνώνεται στο σωματοσυμβάν. Πέρα από την επιθυμία και την επίλυση της, υπάρχει η απόλαυση που είναι ουσιαστικά η σύνδεση του Ενός με το σώμα. Αυτό που επαναλαμβάνεται είναι το Ένα της απόλαυσης εκτός νοήματος.

Όντως η απόλαυση ως τέτοια, και αυτό είναι κάτι που γίνεται σαφές μόνο στο τέλος της διδασκαλίας του Λακάν, δεν μπορεί να σημειοποιηθεί, δηλαδή δεν μπορεί να περιοριστεί στο φαλλό. Ένα μέρος της απόλαυσης δεν θα εξημερωθεί ποτέ από το Όνομα-του-Πατρός. Και στην τοξικομανία έχουμε να κάνουμε ακριβώς με μια τέτοιου τύπου απόλαυση. Μια απόλαυση εκτός νοήματος. Μια απόλαυση που αδυνατεί να σημειοποιηθεί και να αποτελέσει μήνυμα που απευθύνεται στον Άλλο. Πρόκειται για μια απόλαυση που επαναλαμβάνεται, χωρίς όμως αυτή η επανάληψη να προσθέτει κάποια εμπειρία στο υποκείμενο. Δεν του μαθαίνει τίποτα. Πρόκειται για μια επανάληψη εκτός νοήματος. Είναι αυτό που ο Μιλέρ ονομάζει σήμερα εθισμό: «Ονομάζουμε εθισμό αυτή την επανάληψη της απόλαυσης γιατί δεν πρόκειται, αν τολμώ να πω, για μια πρόσθεση»¹⁰, μας λέει. Εδώ δεν αναφέρεται αποκλειστικά στην τοξικομανία αλλά στην επανάληψη του Ενός της απόλαυσης.

Αυτός είναι ο ορισμός του εθισμού κατά τον Μιλέρ: «Ο εθισμός είναι η ρίζα του συμπτώματος που αποτελείται από την ακατάσβεστη επανάληψη του

---

¹⁰ Jacques-Alain Miller, *L'Être et l'Un*, cours 2011, cour du 23/3/2011

ίδιου Ενός. Είναι το ίδιο, που σημαίνει ακριβώς ότι δεν προστίθεται. Δεν έχουμε ποτέ το «ήπια τρία ποτήρια, επομένως φτάνει», πίνουμε πάντα το ίδιο ποτήρι ακόμη μια φορά. Αυτή είναι η καθαυτό ρίζα του συμπτώματος»¹¹.

Ο Μιλέρ υπενθυμίζει ότι ο Λακάν ονόμασε αυτή την επανάληψη του Ενός της απόλαυσης, σύνθωμα. Εδώ η αναφορά στο σύνθωμα εκτιμώ ότι δεν έχει να κάνει με την αξία σημείου διαρραφής που έχει, αλλά με τον σκληρό πυρήνα του. Εξάλλου ο Μιλέρ τοποθέτησε το σύνθωμα το 2008 εκεί όπου δεν υπάρχει ασυνειδήτο, ως τρόπον τινά, το αρνητικό του ασυνειδήτου¹². Και σε αυτή ακριβώς την γραμμή τοποθετείται η τοξικομανία.

Για κάθε πιθανή θεραπεία της τοξικομανίας

Ο Πιερ Μαλανγκρό εκτιμά ότι οι τοξικομανείς μας φέρνουν αντιμέτωπους με τα όρια των δυνατοτήτων μας: « Μας φέρνουν αντιμέτωπους με την αμετάκλητη διάσταση που υπάρχει ανάμεσα στις λέξεις και την απόλαυση, ανάμεσα στην γλώσσα και το ζωντανό σώμα. Η κλινική της τοξικομανίας, με τις αποτυχίες της, τα αδιέξοδα της, τις επαναλήψεις της, μας μαθαίνει ότι υπάρχει πάντοτε μια επιπλέον απόλαυση, μια απόλαυση πέρα από τα ανθρώπινα όρια. Αυτή η απάνθρωπη απόλαυση δεν είναι θεραπεύσιμη και το ζήτημα που τίθεται είναι αν η ψυχανάλυση μπορεί να μας βοηθήσει ώστε να την εξανθρωπίσουμε κάπως»¹³.

Πως η ψυχανάλυση μπορεί να βοηθήσει ένα τοξικομανή; Ποια κατεύθυνση θα πρέπει να έχει μια ψυχαναλυτική θεραπεία ενός τοξικομανή; Με άλλα λόγια το ερώτημα που τίθεται σύμφωνα με τον Ερίκ Λοράν είναι πως «θα κάνουμε έτσι ώστε να αντέξει το υποκείμενο τη μη συνεκτικότητα και την απουσία εγγύησης του Άλλου, χωρίς ωστόσο να υποκύπτει στην προστακτική της απόλαυσης του υπερεγώ»¹⁴. Υπάρχουν δυο είδη σχέσης με την απόλαυση: θέληση για περισσότερη απόλαυση και θέληση για την ιδιαιτερότητα του συμπτώματος. Η θέση του αναλυτή ως προς το ζήτημα της απόλαυσης είναι να παραπέμπει το υποκείμενο στην ιδιαιτερότητα του. «Το σύμπτωμα είναι η διάσταση της

---

¹¹ Jacques-Alain Miller, « Lire un symptôme », Mental 26, ελληνική μετάφραση στο http://www.hellenicsociety-nls.gr/default.aspx?page=Pag_121

¹² Jacques-Alain Miller, *Choses de finesse en psychanalyse*, cours 2008-2009, cours du 10/12/08

¹³ Πιερ Μαλανγκρό, «Για την ψυχαναλυτική κλινική της τοξικομανίας», *Λακανική κλινική της τοξικομανίας*, *op.cit.*, σελ. 58

¹⁴ Ερίκ Λοράν, «Η κοινωνία του συμπτώματος», *Λακανική κλινική της τοξικομανίας*, *op.cit.*, σελ. 39

ύπαρξής μας στον κόσμο»¹⁵, υποστηρίζει ο Λοράν. Άρα το ζητούμενο είναι να μεταμορφωθεί το ανυπόφορο του συμπτώματος σε σημείο στίξης ώστε να καταφέρει το υποκείμενο να επινοήσει εκ νέου μια θέση μέσα στον Άλλο.

Αλλά με ποιο τρόπο; Σύμφωνα με τον Μιλέρ, για να μπορέσει να υπάρξει η δυνατότητα ψυχαναλυτικής θεραπείας, θα πρέπει να λυθεί η ακατέργαστη ταύτιση «είμαι τοξικομανής», θα πρέπει το υποκείμενο να σταματήσει να συναινεί με αυτή την ταύτιση και να την αντιληφθεί ως ενδεχόμενη και όχι ως αναγκαία. Πρόκειται για μια ταύτιση που μάλλον συνθλίβει την υποκειμενικότητα παρά αναδεικνύει την ιδιαιτερότητα του υποκειμένου. Γι' αυτό το λόγο χρειάζεται καταρχήν μια υποκειμενική μετατόπιση.

Αλλά θεωρώ ότι η αποποίηση της ταυτότητας του τοξικομανή είναι μια πιθανή κατεύθυνση ανάμεσα σε άλλες. Η ταυτότητα «είμαι τοξικομανής» μπορεί να προσδίδει συνεκτικότητα στο Είναι ενός ψυχωτικού υποκειμένου ή η χρήση μπορεί να αποτελεί φάρμακο ενάντια σε στοιχειώδη φαινόμενα που θα κατέκλυζαν το υποκείμενο αν δεν είχε ανατρέξει στο ναρκωτικό. Γι' αυτό πάντα πρέπει να είμαστε προσεκτικοί και να μην κλονίζουμε άμυνες που έχουν λειτουργία αγκράφας. Κάθε φορά πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη με ποιο τρόπο το ναρκωτικό εγγράφεται στην δομή του υποκειμένου. Θα πρέπει να ξέρουμε ποια είναι η λειτουργία του στην δομή του υποκειμένου.

Σε κάθε περίπτωση, μια πιθανή κατεύθυνση είναι να υποκαταστήσουμε το ναρκωτικό, με ένα άλλο ναρκωτικό που είναι η απόλαυση της ομιλίας, να εισάγουμε το υποκείμενο στην απόλαυση της ομιλίας. Με αυτό τον τρόπο, το υποκείμενο θα πάρει απόσταση από τον όλεθρο της χρήσης και θα μπορέσει να ανοίξει το δρόμο στην σημαίνουσα άρθρωση, στο ασυνείδητο και στην πίστη στο σύμπτωμα. Δηλαδή στόχος είναι να δημιουργήσουμε ένα φροϋδικό σύμπτωμα στο υποκείμενο, τρόπον τινά να το αρρωστήσουμε¹⁶. Συνεπώς, μπορούμε να περάσουμε από την κλινική της ρήξη στην κλινική του συμπτώματος.

---

¹⁵ Στο ίδιο, σελ. 45

¹⁶ Hugo Freda, intervention dans *L'Autre qui n'existe pas et ses comités d'éthique*, op.cit., séminaire du 3/4/1997

Είναι σημαντικό το υποκείμενο να προτιμήσει τη χρήση του λόγου από τη χρήση της ουσίας. Μέσω της χρήσης του λόγου μπορούμε να στοχεύσουμε την τροποποίηση της απόλαυσής του, ανοίγοντας τον δρόμο στο Άλλο και την επιθυμία.